

Mavi Çoraplar: İngiltere’de Kadınların Eğitim Hakları Üzerine Bir Oyun Blue Stockings: A Play About Women’s Education Rights in England

Yrd. Doç. Dr. Nagihan Haliloğlu¹

Mavi Çoraplar (İngiliz Kadın Hareketleri Üzerine Bir Oyun)

Jessica Swale

Londra, 2013, NHB Modern Plays

20. yüzyılın ilk dönemlerindeki aktif ilk kuşak feministler, İngiliz kültürü ve kadın tarihi alanlarında çalışanlar bakımından önemini koruyan bir gruptur. Ekim 2015’te “Oy hakkı için mücadele eden kadın” manasına gelen *Suffragette* isimli grup hakkında yeni bir film vizyona girdi. Filmin Londra’daki açılış gecesinde kadın aktivistler kırmızı halıya yatıp üstlerine “ölü kadınlar oy veremez” yazan pankartlar asarak sığınma evlerine yapılan yardımların kesilmesini protesto ettiler. *Suffragette*, İngiliz kadın hakları savunucuları başta olmak üzere, feministlerin hâlâ sık sık göndermede buldukları bir harekettir. Jessica Swale’in 2013 tarihli oyununa ismini veren *Mavi Çoraplar* grubu da *Suffragette* grubunun daha uslu kız kardeşleri olarak nitelenebilir. *Mavi Çoraplar*, 1800’lerin sonundan itibaren kadın haklarını seçme ve seçilme üzerinden değil, eğitim hakkı üzerinden savunan bir gruptur. Kadınların; seçme, seçilme, okuma ve hatta filmin galasındaki eylemin altını çizdiği gibi hayatta kalma haklarının hâlâ savunulması gereken şeyler olduğunu vurgulayan Swale, oyununu Malala Yousafzai ve oyunun geçtiği Cambridge Girton Kolejindeki hocalarına ve annesine adanmıştır.

1896 yılında, Girton’da okuyan 5 kızı konu edinen oyun, zamanın kültürel ve politik iklimine göndermeler yapmaktadır. Okullarda geçen anlatıların, romanların, oyunların ve filmlerin her zaman alıcısı vardır. 19. yüzyılda geçmesine rağmen *Mavi Çoraplar*’da ele alınan hikâye, bu kitleyi rahatlıkla içine çekebilecek bir metindir. Swale’in yurt arkadaşlıkları, yetiştirilmesi gereken ödevler, kütüphane rafları arasında yaşanan aşklar, parasızlıktan eve dönmek zorunda kalan öğrenciler, öğretmenlere karşı isyan gibi bütün temaları içeren oyunu, tüm bu tecrübelerin en radikal sosyal hareketler içerisinde bile yaşanmasının söz konusu olduğunu anlatıyor.

¹ Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, Medeniyet Araştırmaları Merkezi, Merkez Efendi Mah. Mevlevihane Cad. Yenikapı Mevlevihanesi No: 25 Zeytinburnu İstanbul. Eposta:nagihan.haliloglu@gmail.com

Girton, o tarihlerde, Cambridge şehrindeki bir yurttan ibarettir. Üniversitedeki halka açık derslerden ve Girton'da ders vermeyi kabul eden erkek hocalardan aldıkları derslerle Cambridge Üniversitesinin müfredatını takip etmeye çalışan kadınlar, üniversite yönetimini kız öğrencilere de diploma vermeye ikna etmeye çalışmaktadırlar. Üniversite Yönetim Kurulu ilk defa 1896 yılında bu “korsan” eğitim kurumunu tanıma konusunda bir oylama yapar. Bu ilk oylamada hak tanınmaz. Oyunun sonuna “son not” şeklinde eklenen bölümden bu hakkın ancak 1946 yılında kazanıldığını öğreniriz.

Swale'in anlatısının ilginç boyutlarından birisi, aynı dönemin ürünü toplumsal hareketler olarak Suffragette ve Mavi Çorap grupları arasındaki farkı ortaya koyup tarih boyunca birçok farklı kadın hareketinin varlığının altını çizmesidir. Yine Swale'in sunduğu tarihsel perspektiften bakıldığında Suffragette grubunun hak mücadelesinde şiddet kullanmaktan çekinmediği; Mavi Çoraplar'ın ise eğitim hakkı üzerinden sistemi içeriden dönüştürmeye odaklı olduğu söylenebilir.

Bu dönüştürme çabaları kapsamında önemli bir örnek psikoloji dersinde yaşanır. Erkek profesör, kadınlar ve histeri hakkında eskimiş ve çoktan yanlışlığı ispatlanmış bilgileri aktarmaya çalıştığında Tess adlı öğrenci söz alıp Avrupa'da yapılan yeni araştırmalardan bahseder. Profesörümüz, kadınlar hakkında bir kadın tarafından düzeltilince sinirlenir ve bu öğrencinin tüm diğer kadınları temsil ettiği gerekçesiyle bütün sınıfı dersten kovar. Ön yargıya dayalı gerekçelerle öğrencileri dersten dışarı atma pratiğinin her ne kadar Türkiye'de de “özgür bilim adına” yapıldığı iddia edilse de 1800'lerden kalma bir refleks olduğu görülebilmektedir. Bu sahne, aynı zamanda, feminist ya da başka hareketlerin üyelerinin taşınak zorunda bırakıldıkları temsil yükünün altını çizmektedir. Tess, erkek profesör tarafından azarlandıktan sonra kadın hocaları tarafından da diğer kızların dersten istifade etmesini engellediği için kınanır. “Sesini yumuşak, beynini sivri tut” der Mrs. Welsh; daha sonra Tess'i derslerine yoğunlaşması için teşvik ederken...

Kadın haklarının daha “yavaş” bir şekilde kazanılması gerektiğini düşünen ve kendilerini şiddet kullanan Suffragette gurubundan ayırmak isteyen kolejdeki kadın hocalar, öğrencilerini Suffragette gurubunun toplantılarına katılmama konusunda uyarırlar. Evet, hiçbir zaman tek bir *kadın hareketinden* bahsetmek mümkün değildir; bazen diyalog içerisinde ama bazen de, ne yazık ki birbirine karşıt kadın hareketleri mevcuttur. Nitekim bazı öğrenciler “ablalarının” sözünü dinlemeyip oy hakkı gösterilerine katılır. Yurt yetkilileri öğrencileri yakaladıklarında öğrenciler, seçme ve seçilme hakkı için yapılan gösterilere, gösterilerin özellikle savaşı durdurmanın bir yolu olduğunu düşündükleri için katıldıklarını anlatırlar. Burada Virginia Woolf'un Üç Gine'sine bir gönderme vardır. Savaşı durdurmaya yardım etmeyecek; kişisel, mesleki ve millî temelli, rekabet denen illeti sürdürecektir bir eğitim kurumunun değeri yoktur. Kadınlar eğitime ancak yeni, daha insani, daha eşitlikçi bir yaklaşım getirebileceklerse kapıları bu kadar zorlamalı; değiştiremeyeceklerini düşünüyorlarsa başka kurumlar kurmalıdırlar.

Bu hak kavgasının özellikle eğitim alma ve diplomaların tanınması boyutunda, bazı erkek mtfevikleri de vardır. Banks isimli profesör, kadınların kolejinde ders verdiği gibi aynı konuda dev verdiği erkek öğrencilere örnek dev olarak –yazarın/öğrencinin cinsiyetini saklayarak– bir kız öğrencinin ödevini okutur. Kadınların da aynı seviyede ilim yapabileceği gibi tehlikeli fikirlere olan Banks, niversite tarafından rüşvetle satın alınmaya çalışılır. Kendisine kadınlara ders vermeyi bırakması hâlinde çok prestijli bir kolejde profesörlük teklif edilir. Hakları iade edilmeyen gruplar üzerindeki devlet baskısı ancak böyle sistematik şekilde, hakkaniyetli insanların etkisiz hle getirilmeleriyle devam eder. Fakat Banks bunu kabul etmez.

Oyun, bir yandan kadınların eğitim yoluyla toplumu olumlu bir şekilde etkileyecek bir g kazanacaklarını anlatırken bir yandan da sosyal bilimler ile fen bilimleri arasındaki çekişmeyi gündeme getirir. Kız ğrenciler sosyal bilimler ve edebiyat “daha basit” grldği için kendilerini kanıtlama adına fen konularına yönelirler. Hem Banks hem de Welsh kadınları, erkeklere “yetişme” uğruna şiiri terk etmemeleri konusunda uyarırlar.

Nihayetinde kadınlara diploma hakkı veto edilse de genç İngiliz kız öğrenciler, tüm bu tecrübeleri tekrar yaşamak üzere bir sonraki yıl “denkliği” tanınmamış kolejlerine geri dönerler. Nitekim oyun da Tess’in “Eylül’de görüşürüz” selamıyla son bulur. İngiliz kadınlar ancak bu oyunda anlatılanlardan yüz sene sonra diploma alabileceklerdir. Bu kapsamda Woolf’un bir bu kadar eski sorusu yankılanmaya devam edecektir: “Kadınlar eklemlendikleri eğitim ve siyasi mekanizmalarda savaşa ve ihtiyaşa karşı bir tutum sergileyebilmekte midirler?”

Türkiye’de Farklılıklarına Rağmen Kadınlar: Post Feminist Çağda Türkiye’de Farklı Kadın Konumları

Women in Turkey Despite Diversities: Different Sites of Women in Turkey in Post-Feminist Age

Zehra IŐık¹

Türkiye’de Farklılıklarına Rağmen Kadınlar: Post- Feminist Çağda
Türkiye’de Farklı Kadın Konumları

Der. Nezahat Altuntaş

2012, Ankara, Orion Kitabevi, 343 sayfa

Kadın mücadelesi başlangıçta, siyasal ve ekonomik alanda erkeklerle eşit olma çabası şeklinde değerlendirilirken günümüzde daha çok kadınlar arasındaki farklılıklar çerçevesinde oluşan bir feminist söylem ön plana çıkmıŐtır. Feminist söylemdeki bu deęiŐiklik, farklı kimlikler ve çok kültürlülük ile ilgili tartıŐmaların kadın çalışmalarına bir yansıması olarak görülebilir. Dünya çapında etkisini göstermeye baŐlayan bu yeni feminist kuram “kadınlar arasındaki farklılıkları içinde barındıran ‘küresel bir kadın perspektifi’ oluŐturmak mümkün mü?” tartıŐmasını da beraberinde getirmiştir.

Bu derleme çalıŐmasında Nezahat Altuntaş, yukarıdaki sorunun cevabına yönelik yöntem tartıŐmalarını da içeren on makaleye yer vermiştir. Kitabın “Post-Feminist Çağda Kadın ve Farklılık TartıŐmaları” başlıklı ilk makalesi konuyla ilgili kuramsal bir çerçeve oluŐturmaktadır.

Kadın çalıŐmalarının içerisinde önemli bir yer tutan farklılık tartışmalarında, kadınların buldukları coğrafyanın, kültürün ve yerel toplumsal farklılıkların toplumsal cinsiyet rollerinin oluŐumunda belirleyici faktörler olduğu, bunlardan bağımsız kadınlık rollerini düşünmenin ise doğru bir kaniya varılmasını engelleyeceği ortaya konulmaktadır. Kadınların kültürel farklılıkları dikkate alınarak kendi dünyalarının içinden değerlendirilmesi gerektiği düşünceyi iki yönlü bir hak arayıŐını ortaya çıkarmıŐtır. Kadınlar, hem farklı kimliklerinin tanınması için hem de yerel ataerkil tutumlara karşı mücadele vermek durumundadırlar.

¹ Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Altunizade ÜŐküdar İstanbul.
Eposta: muallimzehra@gmail.com

Yazar, evrensel bir feminist anlayışın imkânını “toplumsal cinsiyet”, “kimlik politikası”, “kesişen farklılıklar” ve “çaprazlama feminizm” kavramları üzerinden tartışmaktadır. Kadınların kendi kimlikleri ve kültürel yapıları içinde değerlendirilmeyi istemeleri onların baskı görmediği ya da baskılara boyun eğdikleri anlamına gelmez. Kadınları yine ataerkil bakış açısının dayattığı şekilde tek tip olarak algılamak yerine, onları toplumsal yaşamları ve kültürel kimlikleri içinde tanımak gerekir. Kadınların maruz kaldıkları haksızlıkları indirgemeci bir yaklaşımla “erkek zulmü” olarak görmek artık tatmin edici ve yeterli bir kadın kimlik politikası olmaktan uzaktır. Bunun yerine, farklı zulümlere ve haksızlıklarla karşılaşan tüm kimlikleri kapsayan bir anlayış geliştirmek gereklidir.

Makalede ortak bir feminist politika oluşturmanın imkânı ile ilgili tartışma çerçevesinde Yuval-Davis’in “Koalisyon siyaseti, diyalog, hoşgörü” gibi önerilerine yer verilmektedir. Yine aynı konu bağlamında kadınların bir “feminen empati” süreci yaşamalarının topluluklar arasındaki farklılıkları daha iyi anlamalarını sağlayacağı anlatılmaktadır. Konuya dair çözüm önerileri içinde “küresel bir kadın dayanışması” düşüncesine yer verilmektedir. Dünya çapında bütün farklılıklara ve erkekler arasındaki çatışmaya rağmen “küresel eril ittifak düzeni” bulunduğunu ifade eden yazar, bunun karşısında kadınların *küresel bir kadın dayanışması*ni gerçekleştirmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Kitapta ikinci sırada yer alan “Liberalizm, Toplumsal Cinsiyet ve Çok Kültürlülük” adlı makalede Hatice Karaçay Çakmak, iki liberal yaklaşımın çok kültürlülük ve toplumsal cinsiyet konularına yaklaşımlarını değerlendirmiştir. Yazar, kapsayıcı liberaller ve politik liberaller olarak bilinen bu iki farklı yaklaşımın feminizmle ilgili argümanlarını, ortak noktalarını ve zayıf yönlerini tartışmıştır.

Rasyonalite, özgürlük, kişisel otonomi, politik otonomi ve liberal devlet gibi kavramlar her iki anlayış tarafından kullanılan terimler olsa da yaklaşım biçimleri arasında ciddi anlamda farklılaşma vardır. Politik liberal feminist anlayışın kişisel otonomi kavramı feministler tarafından sosyal etkileşimi göz ardı ettiği gerekçesiyle eleştiriyen neden olmuştur. Kadının anne, eş, kız kardeş olma gibi sosyal ve kültürel kimliklerinden soyutlanarak tek başına “ben” olarak tanımlanamayacağı vurgulanmıştır. Kapsayıcı liberal feminizmin çok kültürlülük yaklaşımı, Batı toplumları dışındaki toplumlara olan *ötekileştirici* bakış açısı, küçümseyici tavrı ve dinî özgürlükleri kısıtlaması nedeniyle tenkit edilmiştir.

Nezahat Altuntaş, “İslamcı ve Kürt Kadın Örneğinde Türkiye’de Farklı Kadın Konumları” adlı ikinci makalesinde İslamcı hareket ve Kürt hareketi içindeki kadınların yaşadıkları dönüşümü incelerken aynı zamanda bu iki kimlik kurgusunun karşısında yer alan *laik cumhuriyet* kadınına da yer vermiştir. Altuntaş, her üç kadın kimliğinin de başlangıçta içinde buldukları ideoloji tarafından sembolleştirildiğini

ancak zamanla kadınların zihinsel yapısındaki değişimin genel anlamda Türkiye'nin toplumsal yapısına yansımalarını, sonuçta kadının nesne konumundan özne konumuna geldiğini ortaya koymuştur.

Söz konusu hareketlerin vitrini hâline gelen ve gönüllü olarak içinde buldukları ideoloji için mücadele eden kadınlar, ataerkilliğin simgesi ana, bacı, hanım gibi cinsiyet rolleriyle kendilerine yer bulabilmiştir. Bu süreçte erkekler, bir taraftan kadınlara geleneksel cinsiyet rollerinin yanında yeni görevler yüklemişler, bir taraftan da onların erkekler tarafından belirlenen sınırlar içinde kalması ve gerektiğinde eve dönmeleri için kadınları kontrol altında tutmaya çalışmışlardır. Ancak kadınlar, siyaset ve eğitim alanında tecrübe kazandıkça artık kendileri gibi davranmaya ve geleneksel rollerini ve erkek egemen ilişkileri sorgulamaya başlamışlardır. Zamanla özgün kadın kimliklerini kazanarak mensubu buldukları toplum projelerini dönüştürecek noktaya gelmişlerdir.

Sonuçta kadınların ait oldukları kimliklerini kamusal alana taşımaları feminizm açısından bir kazanç olarak değerlendirilmiştir. Yazara göre; İslamcı ve Kürt kadınların mücadelesi resmî söylemle, kendi ideolojileriyle ve gelenekleriyle sınırlı kalmamakta buna bir de erkek kategorisi eklenmektedir. Bu durum, İslamcı ve Kürt kadınları birçok kimlik arasında kadın kimliğini esas alma noktasına getirmiştir ki bu da farklılıklarına rağmen kadınların “kadınlık durumu” kaynaklı bir dayanışma oluşturmasına imkân tanımaktadır.

“İslamcı Kadınların Üretim Ufku”, başlıklı makalesinde Cihan Aktaş, 1980’li yıllardan günümüze başörtülü kadınların iş ve üretim alanındaki tecrübelerini ve yaşadıkları değişimi anlatmaktadır. Yazara göre 1980’li yıllarda İslamcılık başlı başına bir meslek olarak algılandığı için İslamcı kadınlar kariyer peşinde koşmayı bir zaaf olarak değerlendirmekteydiler. O dönemki kadınların amacı İslam’ı öğrenmek ve başkalarına anlatmaktı. Müslümanın sade bir yaşama sahip olması gerektiği anlayışı çerçevesinde tüketim odaklı olmayan, mütevazı bir hayat tarzı benimsenirdi.

“Halka hizmet, Hakk’a hizmettir.” anlayışı ile üretime gönüllü olarak katılan, herhangi bir bireysel kariyer ya da ücret beklentisi olmayan kadınlar, yaşadıkları deneyimlerle incinmişlerdir. Kapı kapı dolaşım seçim çalışmaları yapan ablalar ya “joker” olarak görülmüş ya da yeni vizyona ayak uyduramadıkları için zamanla tasfiye edilmişlerdir. 28 Şubat sürecinde kamusal alanda başını açmanın-ışten çıkınca başını örtmenin verdiği bölünmüşlük duygusu, başörtülü olduğu için memur olamayan üniversite mezunu kadınların özel sektörde çok düşük ücretlerle çalıştırılmak ya da imaj kaygısıyla görünür olmayan yerlerde istihdam edilmek, kadınların iş hayatındaki önemli sorunları arasındaydı. Günümüzde ise başörtülü kadınlar siyasal iktidarla özdeşleştirilmekte, meslek ve kariyer sahibi başörtülü kadınlar siyasal muhalefetin ya da iş dünyasının düşmanca tavırlarıyla karşılaşabilmektedirler.

Günümüzde üretime katkı konusu başörtülü kadının tercihi bağlamında ele alınmamıştır. Zira başörtülü kadınlar artık bireysel tercihleriyle meslek sahibi olmaya karar vermektedirler. Aktaş, çalışmanın ve üretmenin sadece ailenin geçimini sağlamak anlamına gelmediğini, Hz. Peygamberin eşlerinden Hz. Zeynep üzerinden örneklendirmiştir.

Bahar Şahin Fırat, “Türkiye’de Zorunlu Göç ve Kürt Kadını” adlı makalesine, Türkiye’de üç gerçekliğin yok sayıldığı iddiasıyla başlamaktadır. Bunlar; kadın, Kürtler ve zorunlu göçtür. Çalışmada zorunlu göç mağduru Kürt kadınların metropollere geldikten sonra karşılaştıkları koşullara geliştirdikleri tepkiler ve yaşadıkları dönüşüm Mersin, Diyarbakır ve İstanbul’da yapılmış alan araştırmalarına dayandırılarak incelenmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren “öteki” olarak algılanan Kürt kimliğinin 1980 Darbesi’nden sonraki ekonomik, siyasal ve toplumsal gelişmelerin etkisiyle kamusal görünürlüğü artmıştır.

Kürt kadınları, kentlerde maruz kaldıkları dışlanma, etiketlenme, devlet şiddeti vb. çoklu ayrımcı uygulamalara karşı kendi kimliklerini de sorgulayan bir söylem geliştirmişlerdir. Yazar, Kürt kadınının kentte hayatta kalma mücadelesi verirken devlet ve toplum kaynaklı her türlü şiddeti yaşadığını vurgulamaktadır. Yazar, birçok evde aile reisinin olmadığı, *olağanüstü hâl* uygulamaları döneminde kadınların, mecburi aile reisliği yaptıklarını, vatandaş olarak devlet kurumlarıyla çatıştıklarını ve siyasallaştıklarını hatta bazılarının savaş istediğini aktarmaktadır.

Fırat, Kürt kadınlarının sıradanı siyasallaştırarak hem kendilerini görünür kıldıklarını hem de Türkiye’de yeni bir politik dil oluşturmaya katkı sağladıklarını ifade etmektedir. Yazar, makalesinde son on yılda BDP’li belediyelerin kadınları istihdam etme politikası ile Kürt kadınının paydaş hâline geldiği üzerinde durmaktadır.

Makalede 1980’li yıllarda devletin Kürtlere yönelik dışlayıcı ve ötekileştirici tutumunun hâlen aynı şekilde devam ettiği gibi bir algı oluşturulmaktadır. O dönemde toplumdaki birçok kesim için var olan haksız uygulamalar sadece Kürt kadınları için söz konusuymuş gibi aktarılmakta, genel bir sorun özele indirgenmektedir. Ayrıca son on yılda Kürt nüfusun yoğun olduğu bölgelere yapılan yatırımlar ve yeni siyasal yaklaşımlar görmezden gelinmekte, Kürt kadınlarının konumundaki iyileşme tek bir partinin politikalarına bağlanmaktadır.

Tahire Erman, “Öteki Olarak ‘Gecekondu Kadın’ ve Ötekinin Ötekisi Olarak ‘Gecekondu Alevi Kadın’: Kurgular, Algılar, Yaşam Deneyimleri” isimli makalesinde Ankara’da Alevilerin yoğunlukla yaşadığı gecekondu mahallelerinde yürüttüğü çalışmaların verilerinden ve yaptığı gözlemlerden yararlanmıştır. Gecekondu kadını, tüm toplumsal hareketlerde olduğu gibi bir semboldür. Ailenin kentle bütünleşmesinin temel göstergesi olarak edilgen bir durumdadır.

Yazar, Aleviliğin Cumhuriyetle birlikte mekânsal ve zihinsel anlamda merkeze yaklaşma sürecini özetlemiştir. Osmanlı döneminde uzak dağ köylerinde içe dönük olarak yaşayan Aleviler, Atatürk'ün laik ve demokratik Cumhuriyet'ini desteklemişlerdir. 1950'li yıllarda Alevilerin kentlere kitlesel göçüyle beraber Alevilik de dönüşmüş, seküler bir kimliğe bürünmüştür. Hatta Alevilik, artık bir dinî inanç olarak değil, muhalif bir siyasal tercih ve devrimci bir duruş olarak tanımlanmıştır. Aleviler kendilerini, yobaz ve bağınaz diye niteledikleri Sünnilerden ayırmak için “laik” ve “demokratik” olarak tanımlamışlardır. Onları Sünnilerden ayıran en önemli özellik kadın-erkek ilişkileridir. Alevilikte “haremlik-selamlık” uygulaması olmadığı için gecekonduda yaşayan Alevi kadınlar, kendileriyle aynı mahallede yaşayan Sünni kadınlara göre daha rahat hareket etmekte, çalışma hayatına daha kolay girebilmektedirler. Yazar, gecekondulu mahallelerinde yaptığı gözlemlere dayanarak Alevilikteki kadın-erkek eşitliğinden dolayı Alevi kadınların aile içinde karar alma süreçlerinde daha etkin olduklarını, “kocalarına kafa tutabildiklerini” belirtmektedir. Ancak, makalenin başka bir yerinde Alevi ailelerde büyük oranda ataerkil yapı egemen olduğundan kadının kararlarının, ihtiyaçlarının önemsenmediğini hatta aile içi geçimsizliklerde kadının dayak yediğini söyleyerek önceki açıklamalarıyla çelişmektedir.

Çocuklarına iyi bir gelecek sağlama gayreti, gecekondulu Alevi kadınları özne durumuna getirmekte, onlara yeni sorumluluklar yüklemektedir. Çocuklarına daha iyi imkânlar sunmak için çalışmaya başlamaktadırlar. Yazar, muhafazakâr ideolojinin kadını evde tutmak amacıyla yoksulluk ve hasta yardımları yaptığını ifade etmektedir. Yazar bu tespitiyle, son yıllarda kadınların çalışma koşulları, doğum izni süresi, esnek çalışma saatleri gibi konularda kadınlar lehine yapılan yeni düzenlemeleri görmezden gelmekte, buna ilaveten sosyal devlet olmanın gereği olan yoksulluk ve hasta yardımlarını da ideolojik olarak değerlendirmektedir.

Gecekondulu bölgelerindeki Alevi ve Sünni kadınlar, birlikte vakit geçirmekle birlikte birbirlerini ötekileştirici tanımlar da yapmaktadırlar. Bu tanımlamaları belirleyen ölçüler, giyim tarzları ve karşı cinsle ilişkilerdir. Mahallelerde Alevilik-Sünnilik belli siyasi görüşlerle ve partilerle özdeşleştirilmekte, bazen kadınlar arasında ağız dalaşına varabilecek düzeyde tartışmalara da yol açmakta, ancak yoksul kadınların paylaşma ve dayanışma ihtiyacı, kimlik ayrışmalarının önüne geçmektedir. Aralarında ataerkil yapıyla ortak mücadele anlamında bilinçli bir dayanışma ve örgütlenme ise oluşmamaktadır.

“Görünür Olmayan Bir Kadınlık Durumu: Mülteci Kadınlar” başlıklı makalede Sema Buz, kadınların göç nedenleri, göçün kadınlar üzerindeki etkisi ve feminist kuramın sığınma alanına katkılarını tartışmaktadır. Göçle ilgili araştırmalarda kadının “bağımlı” kişi olarak, yani göç eden erkeğin annesi, eşi, ya da kızı olarak değerlendirildiği görülmektedir. Kadınlara özgü en önemli göç nedeni ataerkil toplum yapısında kadınlardan beklenen toplumsal cinsiyet rollerinin ağırlığı ve kısıtlamalardır.

Feminist çalışmalar, sığınma isteğinde bulunmada kadına şiddetin birinci sırada yer aldığına dikkat çekmişler, tecavüzün “savaş silahı” olarak tartışılmasını gündeme getirmişlerdir. Ayrıca, mülteci kadınların göç sürecinde ve sonrasında yaşadıklarına toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf gibi çoklu tanımlamalar çerçevesinde bir yaklaşımı önermişlerdir. 1951’de düzenlenen, “mülteci” tanımının yapıldığı sözleşmede bir kişinin mülteci sayılabilmesi için beş ölçüt belirlenmiştir. Toplumsal cinsiyet unsuru bu ölçütlerin içinde sayılmadığından, kadınların gördüğü zulüm “belirli bir sosyal gruba üye olma” ölçütüne göre değerlendirilmektedir. Feministler söz konusu tanımlamayı, erkeği temel alarak yapıldığı iddiasıyla eleştirmekte, sözleşmenin gözden geçirilmesi gerektiğini dillendirmektedirler.

Yapılan araştırmaların verilerine göre, kadınlar göç ve sığınma sürecinde cinsel istismara ve sömürüye daha çok maruz kalmakta, hizmetlere ulaşmakta daha fazla zorluk yaşamakta, göçle birlikte çocukların ve yaşlıların bakımıyla tek başına ilgilenmek durumunda kalmaları nedeniyle toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimler kadınları olumsuz etkilemektedir. Göçmen kadınlar, göç süreci boyunca yeni bir kimlik oluşturmaktadırlar ve bütün bunlar kadınları psikolojik anlamda zorlamaktadır.

“23. Dönem Kadın Milletvekilleri Üzerinden ‘Türk Kadınının Siyasal Alandaki Konumu Üzerine Bir Analiz’ adlı makalesinde Leyla Kahraman, kadınlarla ilgili siyasal alandaki sorunun “eksik temsil” meselesi olduğu konusunu işlemektedir. “Eksik temsil” kadınların sadece niceliksel anlamda mecliste az sayıda olmaları değil, aynı zamanda farklı kadın gruplarının yeterince temsil edilmemesi durumudur.

Kadınlar tarih boyunca, siyasal alandan ve karar alma mekanizmalarından uzak tutulmaya çalışılmış, toplumdaki hâkim ataerkil yapı, siyaset kurumuna da yansımış, siyaset “erkek işi” olarak görülmüştür. Kadınlar her ne kadar oy kullanma, siyasi bir hareket içinde görev yapma ve aday olma anlamında erkeklerle eşit haklara sahip olsalar da bu biçimsel bir eşitliktir. Aynı haklar kadınların temsili konusunda görülmemektedir. Kadınlar, siyasal alanın öznesi değillerdir. Modernlik, çağdaşlık gibi değerlerin simgesi olarak, vitrin pozisyonunda bulunmaktadır. Yazara göre; kadın nicel ve nitel anlamda siyasal yaşamda var olursa, bu alandaki erkek egemen kalıpları yıkarak, siyasetin yeniden inşasına katkı sunabilir.

Kahraman, 23. Dönem (2007-2011 arası) kadın milletvekillerinin sınıfsal konumlarını ve temsil niteliğini incelediği bu araştırmasında Türkiye’de parlamentoya giren kadınların kadın nüfusunu yeterli ölçüde ve nitelikte temsil etmediğini rakamlarla ortaya koymaktadır. Araştırma verileri göstermektedir ki Türkiye’de milletvekili olarak siyasal alana giren kadınların çoğunluğu burjuvazi sınıfından gelmektedir. Toplumda azınlıkta olan kadınlar mecliste bulunmakta, çoğunluğu oluşturanlarsa sınıfsal düzeyde parlamentoda neredeyse hiç yer almamaktadır. Yazara göre bu durumda, seçkin kadın ve erkekler kendi çıkarları çerçevesinde iş birliği yapmakta, toplumdaki kadınların ve erkeklerin sosyoekonomik sorunlarına çözüm üretememektedirler.

Çalışma, dönemin parlamentosundaki genel resmî ortaya koyması açısından önemli veriler sunmaktadır. Ancak son dönemde Türk siyasetinde kadın temsili konusunda umut verici gelişmeler yaşanmaktadır. 2011 genel seçimlerinde kadınların meclisteki temsil oranı bir önceki seçime göre %56 oranında artmıştır. 2015 Haziran seçimlerinde 2011'e göre %23 artış gösteren kadın vekil oranı 1 Kasım seçimlerinde azalmıştır. Haziran seçimlerinde 97 kadın vekil meclise girmişken Kasım seçimlerinde bu sayı 76'ya düşmüştür. Niceliksel düşüşe rağmen başörtülü ve Kürt milletvekillerinin meclise girmesiyle temsil niteliğinin bir nebze güçlendiği söylenebilir.

“Trabzon’da Kadının Dil’e Gelen Sorunları” kitaptaki dokuzuncu makaledir. Yazar Mevhibe Coşar, ilk kadın şairlerden Hazine Darzade Fitnat Hanım, güfteci ve besteci Maşah hanım, ilk kadın sinema sanatçılarında Mualla Kaynak, İslam Tarihçisi olarak tanınan Bahriye Üçok gibi Trabzon’un yetiştirdiği öncü kadınlardan bahseder. Günümüz Karadeniz kadınının ise görünürde erkeğin bir adım arkasında durduğuna, ama dağlarda sırtında yük taşıyan; tarlada, evde hep kendi başına çalışan kadının aslında hayatın sorumluluklarını üstlenme noktasında erkekten bir adım önde olduğuna dikkat çeker. Karadeniz kadınının türkülerde, ağıtlarda ve ninnilerde dile getirdiği duygular öz itibarıyla tüm kadınlar için ortak. Dünya genelindeki ortak kadın sorunlarını, Trabzonlu kadınların ürettiği yerel edebi ürünlerdeki dilden yola çıkarak ortaya koyan Coşar, kadının kendini idrak ettiği gün sorunlarının çözülebileceğini söylemektedir.

Kitabın son makalesi Gamze Yücesan Özdemir’in “Çalışmak, Güzel ve Güneşli Günlere Hasret Çalışmak: 21. Yüzyılın Başında Kadın Emeği ve Sağlık” isimli çalışmasıdır. Yazar, yeniden üretimin merkezinde olmasına rağmen kadın emeğinin günümüzde ataerki ilişkiler ve sermayenin ihtiyaçları çerçevesinde ucuzladığını ve değersizleştiğini anlatmaktadır. Kadınların iş yerinde çalışma, çocuk, hasta, yaşlı bakma ve ev işlerini yapma olmak üzere üç vardiyada güzel ve güneşli günlere hasret çalıştıklarına, bu nedenle de ciddi sağlık problemleriyle karşılaştıklarına dikkat çekmektedir.

Kadın işçiler fiziksel rahatsızlıklar yaşamanın yanında, manevi olarak da yıpranmaktadır. İş yerinde taciz, evde çalışma sonucu gündelik yaşam sınırlarının aşılması, sorumlulukların artması, güvencesiz çalışma ve yalnızlaşma da kadın sınıfının ortak sorunları arasındadır. Yazara göre, kadın işçiler kapitalist sürece itiraz edip bu ortak dertler ve deneyimlerle ilgili kolektif bir tavır sergileyebildiklerinde, güneşli ve güzel günlere erişebilirler.

Kitapta yer alan on makalenin her birinde farklı kadın kimliklerinin farklı alanlarda karşılaştıkları sorunlar ve mücadele süreçleri ile kadın hareketleri içindeki kadınların geçirdiği değişim ve dönüşüm ortaya konmuştur. Tüm farklılıklara rağmen ortak kadın sorunlarının çözümüne ilişkin feminist yaklaşımın önerilerine ve katkılarına yer verilmiştir. Batı merkezli, eşitlikçi, geleneksel feminist kuram; beyaz, orta sınıf ve fiziksel anlamda “fit”, tek tip bir kadın üzerinden feminist söylem geliştirmekte ve

farklı kadın sorunlarına tek tip yöntemlerle çözümler önermekteydi. Kadınları ırk, dil, mezhep, toplumsal cinsiyet rolleri gibi farklılıkları içinde kavramaya çalışan yeni feminist anlayış ise eşitlikçi söylemlerin farklı toplumsal ve kültürel kimliğe sahip kadınların sorunlarını anlamada ve çözüme yönelik projeler üretmede yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca kültürel, siyasal, ekonomik ve dinsel alanlardaki ataerkil dayatmaları tartışmaya açarak kadınlara daha etkin mücadele imkânları sunmaktadır.

Kadınlar arasında küresel bir kadın perspektifi oluşturulması yönünde teorik ve pratik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu anlamda Altuntaş'ın kitabı, kadın sorunlarına farklı yaklaşımlar içeren makalelere yer vermesi açısından alana önemli katkı sağlayacak bir çalışmadır. Yazar, kitabın sonuç kısmında küresel eril ittifak karşısında kadınların küresel bir kadın dayanışması gerçekleştirmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu önerinin orta vadede gerçekleştirilmesi imkânı tartışmaya açıktır. Ancak kadınların maruz kaldığı ataerkil baskılar ve mücadele yöntemleriyle ilgili disiplinlerarası, kolektif çalışmalar yapılması bu dayanışmaya yönelik ilk ve en önemli adım olacaktır. Küresel bir kadın perspektifi oluşturmanın yanı sıra dünyadaki tüm haksızlıklarla mücadelede; insan hakları, demokrasi ve adalet temelli, kadın sorunlarını da kapsayan, “insan” merkezli, bütüncül ve çok yönlü bir yaklaşım benimsenmelidir.

İslam'da Kadın ve Cinsiyet Tartışmalarına Tarihselci Bir Bakış Women & Gender Issues in Islam From a Historicist Perspective

Arş. Gör. Hacer Yetkin¹

Cahiliyeden İslâmiyet'e Kadın

Mustafa Öztürk

2015, Ankara 3. Basım, Ankara Okulu Yayınları, 270 sayfa

Son yıllarda Kur'an'ın anlaşılmasına yönelik yayınları ve tarihselci olarak nitelenebilecek yaklaşımı ile dikkat çeken Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Profesörü Mustafa Öztürk'ün "Cahiliyeden İslâmiyet'e Kadın" isimli eseri, yazarın kadın ve toplumsal cinsiyet konularında çeşitli kongrelerde ve ilmî toplantılarda sunduğu tebliğlerin bir araya getirilmesinden oluşmaktadır. Eser bu sebeple belli bir amaca yönelik bütüncül bir sistematikten yoksundur ve yazarın da girişte ifade ettiği üzere bazı konularda tekrarlar barındırmaktadır.

Mustafa Öztürk'ün Kur'an'ın kadın konusundaki söylemine ilişkin görüşleri, Kur'an'a bakışındaki genel prensipler bağlamında değerlendirilmelidir. Öztürk, Kur'an'ı bugünün insanı olarak doğru şekilde anlayabilmek için, Kur'an'ın bütününe değer nitelikli normatif hükümlerden oluşmadığını; çağlar üstü, evrensel bir nitelik taşımadığını kabul etmek gerektiğini savunur. Öztürk'e göre Kur'an'ın temel inanç ve ahlâk normları değer içerikliyken toplumsal düzen ve hukukla ilgili hükümleri büyük ölçüde durumsal ve olgusal niteliklidir. Değer içerikli hükümler toplumdan topluma, dönemden döneme değişmeyen ve bütün peygamberlerin sunduğu ortak mesajları içerir. Olgusal hükümler ise şeriat olarak nitelenen, her peygamberin kendi dönemine ve toplumuna göre farklılaşabilen, altıncı yüzyıl Arap örfünün genel karakteristiği ile iç içe geçmiş hükümlerdir.

Öztürk'ün tespitine göre, bugünün Müslümanlarının Kur'an'ın bu hükümlerine bakışlarında iki eğilim göze çarpmaktadır. Zahirî anlayışa benzer bir bakış açısını benimseyenler, Kur'an'ın bütün hükümlerinin değer içerikli olduğuna ve lafız-mana bütünlüğü içerisinde nasıl anlaşılıyorsa her dönemde ve her toplumda öylece uygu-

¹ Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Hukuku Ana Bilim Dalı Altunizade Üsküdar. Eposta: hkontbay@yahoo.com

lanması gerektiğine inanmakta; modernizmin tazyiki ve travması altında kalan modernist yaklaşıma sahip olanlar ise Kur'an'daki bazı hükümleri ilk bakışta bugünün insanının değer yargıları açısından kabul edilemez bulduklarından tefsir-te'vil kurallarının sınırlarını aşmak pahasına ayetleri modern dönem anlayışına uygun şekilde yeniden ifade etmeye çalışmaktadırlar. Mustafa Öztürk, her ikisini de isabetsiz bulduğu bu iki eğilime karşılık, Kur'an'ın anlaşılmasında, onun indiği toplumun olgusallığının dikkate alınmasını esas kabul eden, tarihselcilik olarak nitelenebilecek bir yaklaşım önerir. Buna göre çoğunlukla Mekke döneminde inen değer içerikli ayetler İslâm'ın değişmez prensipleri olarak kabul edilecek; daha çok Medine döneminde gönderilen, indiği toplumun yapısını verili olarak kabul edip bu olgusallığın üzerinde şekillenen hükümler ise tarihsel bağlamı içinde anlaşılacaktır. Öztürk'e göre bu yöntem hem Kur'an'ın kendi anlayışı, hem de ilk dönemde sahabenin Kur'an'a yaklaşımı ile uyumludur. Kur'an'ın Arapça olduğunu vurgulayan ayetler, Kur'an vahyinin indiği topluma doğrudan hitap edebilmesi için Arap değer dünyasına ve anlayış biçimine uygun olarak gönderildiğine işaret etmektedir. Kur'an'da nesih olgusunun ilk dönemlerden itibaren kabul edilmesi ve bazı ayetlerin anlaşılmasında sahabenin "bu ayetlerin indiği şartların artık mevcut olmadığı için uygulama imkânı kalmadığını" belirtmeleri de Kur'an'ın tarihsel bağlam içinde okunması gerektiğine delil teşkil eder. Öztürk, bu bakış açısının; cariyelerin durumu, ceza ve miras hukuku gibi bugünün Müslümanının benimsemekte ve savunmakta zorlandığı ayetlerin anlaşılmasında ortaya çıkan sorunları büyük oranda çözeceğini düşünmektedir.

Öztürk'ün, Kur'an'ın anlaşılmasında bir problem olarak gördüğü hususlardan birisi de İslam'ın indiği toplumda bir devrim yaparak yepyeni bir dünya kurduğu, cahiliye olarak nitelenen dönemden İslam'a geçişte hiçbir şeyin eskisi gibi kalmadığı düşüncesidir. Öztürk'e göre İslam, Arap örfünden gelen pek çok uygulamayı olduğu gibi kabul etmiş, İslam'ın evrensel normları ile çelişen bazı hususları da tamamen kaldırmış ya da ıslah etmiştir. Dolayısıyla Kur'an, bugünkü İslam şeriatındaki hükümlerin birçoğunu ibtidaen kendisi koymamış, var olan uygulamaları kabul ederek düzenlemiştir. Bu bağlamda İslam'ın örfe/ma'rufa geniş bir alan bıraktığı söylenebilir. Kur'an'da çeşitli düzenlemelerle ilgili birkaç yerde geçen ma'ruf kelimesi; insan aklında ve vicdanında kabul görüp benimsenen, rıza gösterilen, nahoş olarak değerlendirilmeyen örfü/geleneği ifade eder. Kur'an'da bazı hususların ma'rufa göre belirlenmesi ve uygulanmasının salık verilmesi, o dönemin anlayışı ve sağduyusu ile şekillenen uygulamanın, o dönem insanı için geçerli kabul edildiği anlamına gelir. Öztürk'e göre cahiliye olarak nitelediği toplumun ma'rufunu dikkate alan İslam'ın, toplumsal bazı düzenlemeleri her devrin Müslümanının ma'rufuna havale ettiğini düşünmek mümkündür ve bu kabul, bugünün Müslümanının Kur'an'ın evrensel değerleri ile birlikte, on dört asırlık birikimini esas alarak kendi ma'rufunu oluşturması ihtiyacını da beraberinde getirir.

Mustafa Öztürk'ün İslam'da kadının konumu hakkındaki bakış açısı, burada özetlediğimiz ve kendisinin de eserinde sıkı bir şekilde muhafaza ettiği, Kur'an'ın tarihselliğine dair genel çerçeve içerisinde değerlendirilmelidir. Kadın konusu beş bölümden oluşan eserin ilk iki bölümünde tahlilî olmaktan ziyade tasvirî nitelikte ele alınmışken diğer üç bölüm daha kuşatıcı bir bakış açısına sahiptir.

Birinci bölümde İslâm öncesi Arap toplumunda kadının konumu; şahıs hukuku, nikâh, talak ve miras konuları bağlamında ayrı ayrı ele alınmıştır. Yazarın tespitine göre İslam'dan önce de İslami dönemde olduğu gibi nikâh akdi, mehir, nikâh velayeti, nikâh merasimi, velime uygulamaları mevcuttu. Ancak İslam, İslam'ın toplum tasavvuru ile uyuşmayan, özellikle kadının mağduriyetine sebep olan (mut'a, şığar, makt gibi) bazı nikâh türlerini yasaklamıştır. Öztürk bu bölümde Kur'an'ın, indiği toplumun bu konulardaki örfüne gerekmedikçe müdahale etmediğini, İslam'ın özüne tamamen ters konuları kaldırıp bazı ayrıntılarda iyileştirme yoluna gittiğini, bu anlamda toplumun benimsemekte zorlanacağı bir devrimden ziyade tedricî bir geçiş sürecinin esas alındığını, toplumsal gerçekliğin göz önünde bulundurulduğu, realist bir yaklaşımın benimsendiğini vurgulamaktadır.

İkinci bölümde yazar, klasik tefsir literatüründeki kadın imgesini çeşitli tefsir eserleri ve çeşitli ayetlerin tefsirleri üzerinden başarılı bir biçimde tasvir eder. Bu doğrultuda, klasik tefsirlerde çeşitli ayetler bağlamında dile getirilen; kadının zayıf ve noksan yarattığı, bu yüzden erkeğe tabi olduğu, kadının erkek için dünya hayatında yaratılan nimetlerden biri olduğu, erkeğin kadından bir derece daha üstün olduğu, bu yüzden şahitliğinin kabul edilmediği ve mirastan yarım pay aldığı gibi görüşleri aktarır. Öztürk'ün tespitine göre, klasik tefsirlerdeki kadın imgesi, hemen hemen her açıdan, Judeo-Christian kültürdeki kadın telakkisi ile örtüşmektedir. Bu telakkide var olan, kadının ataerkil toplumda şekillenen sosyal statüsü, fitne unsuru oluşu, çocuk doğurmasının önemi ve annelikle birlikte saygın bir konuma yükselmesi gibi hususlar, klasik tefsirlerdeki yorumlarda da mevcuttur. Nitekim kadının yaratılışı ve Hz. Âdem ve Havva'nın cennetten çıkarılışı hakkında Kur'an'da yer almayan detaylar, tefsirlerde İsrâilî kaynaklardan aktarılan rivayetlerle anlatılmıştır. Bu hususlarla ilgili olarak yazarın bir tespiti de ilk dönem tefsirlerine göre sonraki tefsirlerde kadın imgesi ile ilgili bu ve benzeri vurguların nispeten arttığıdır. Bu noktada Öztürk'ün, erkeğin en fazla dört kadınla evlenebileceği şeklinde yorumlanan Nisa Suresi 3. ayetinin (mesnâ ve sülâse ve ruba'a) çok eşlilikle ilgili bir sınırlama getirmediği, çok eşliliğin sayısal limitini düzenleyen bir hukuki hüküm içermediği, söz konusu sınırın icmâ ile sabit olduğu; dolayısıyla zikredilen ayetin eşler arasında adaletli davranılmayacağını vurgulayan ayetle birlikte değerlendirilerek İslam'ın tek eşliliği esas aldığı şeklinde yorumlanmasının da isabetli olmadığı şeklindeki görüşü dikkate değerdir (s. 124-125).

“Kur’ân’da Karı-Koca Hakları” başlığını taşıyan üçüncü bölümde yazar, hak kavramının olumsuz çağrışımlarına ve modern dönemde ezilen kitlelerin reaksiyoner hareketleri ile şekillenen hak arayışının tezahürlerine değinir ve hak kavramından ziyade sorumluluk bilincinin vurgulanmasının önemine dikkat çeker. Yazara göre eşlerin birbirine karşı doğal hukuka dayalı hakları ve sorumlulukları olduğu gibi toplumsal vasatta temellenen pozitif hukuka dayalı sorumlulukları da bulunmaktadır. Evliliğin sevgi ve saygı çerçevesinde yürütülmesi gibi ahlaki-insani değerler birinci gruba girer. İkinci gruptaki haklar ve sorumluluklar kapsamına erkeğin haklarının/sorumluluğunun kadından bir derece fazla olduğunu dile getiren ayet (Bakara 2/228) ile erkeğin kadın üzerinde “kavvam” olduğunu ifade edip erkeğin kadını tedip hakkından bahseden (Nisâ 4/34) ayetler üzerinde durulur. Bilhassa sonuncu ayetin günümüz insanı açısından izahının zor olmasından dolayı savunmacı bazı yorumlara gidildiğine dikkat çekilir. Yazara göre bu yorumlara sevk eden hata, Kur’ân’ı kendi özgün bağlamı ve kendi tarihselliği içinde okuyup anlamaktan kaçınılmasıdır; zira boşanmayı tek makul çözüm kılacak derecede şiddetli geçimsizlik hâlinde dahi eşlere geçmişteki güzel günlerin hatırasına uygun davranmalarını salık veren Kur’ân’ın, kıyamete kadar tüm Müslüman erkeklere karılarını dövme talimatı verdiği düşünülemez. Bu bölümde yazarın dikkat çektiği diğer bir husus da karı-koca arasındaki haklar ve sorumluluklar bağlamında değerlendirilebilecek ayetlerin çoğunlukla boşanma konusu ile ilgili olmasıdır. Buradan anlaşılan şudur: Kur’ân, normal yürüyen bir evliliğin haklarını ve sorumluluklarını düzenleme gereği duymamış ve bunları örfe/ma’rufa bırakmıştır. Boşama ile ilgili belli kuralların zikredilmesi ise boşama ile kadının mağdur edilmesini önlemeye yöneliktir.

Yazar, “Kur’ân Bağlamında Toplumsal Cinsiyet ve Kadın” başlığını taşıyan dördüncü bölümde, toplumsal cinsiyet tartışmalarında İslâm dünyasında bir ifrat ve tefrit durumunun göze çarptığını; bazıları tek tek sorunlardan ziyade bizzat kadını bir sorun olarak görürken muhafazakârlığı ile öne çıkan ve her yeni yoruma şüphe ile yaklaşan diğer grubun ise İslâm’da kadına dair bir sorunun varlığını tümten reddettiğini söyler. Buna mukabil, yazara göre, İslâm tarihini bir yanlış yorumlar tarihi olarak gören ve keskin bir söylem benimseyen İslamcı feminizm de modern zamanlara özgü ve aynı ölçüde sorunludur. Toplumsal cinsiyet bağlamında Kur’ân naslarını inceleyen Öztürk, değersel-durumsal beyanları birbirinden ayırır. Kur’ân’ın toplumsal cinsiyetle ilgili değersel beyanının en açık örneği, Kur’ân’da kadınlardan çok fazla söz edilmediğinden şikâyet eden Ümmü Seleme’nin bu sözü üzerine nazil olan ayettir: “Allah’a yürekten teslim olmuş erkekler ve kadınlar, gerçek manada iman etmiş erkekler ve kadınlar, Allah’a verdikleri itaat sözüne sadakat gösteren erkekler ve kadınlar, Allah yolunda karşılaştıkları sıkıntı ve zorluklara göğüs geren erkekler ve kadınlar, Allah’a derin saygı ve bağlılık gösteren erkekler ve kadınlar, Allah yolunda mallarını harcayan erkekler ve kadınlar, oruç tutan erkekler ve kadınlar, iffetlerini koruyan erkekler ve kadınlar, Allah’ı çokça anan erkekler ve kadınlar var ya, işte Allah onlara mağfîret edecek ve çok büyük bir mükafat verecektir.” (Ahzâb 33/35). Bu ayet, ontolojik anlamda ve kulluk/

mükellefiyet açısından kadınla erkek arasında bir fark gözetilmediğinin delilidir. Öztürk yine değer içerikli ayetler olarak kadın ve erkek Müslümanların birbirlerinin velisi olduğunu ifade eden ayeti (Tevbe 9/71) ve erkekle kadının birbirinin elbisesi olduğunu ifade eden ayeti (Bakara 2/187) zikreder. Günümüzde tartışma konusu olan çok eşlilik, kadının şahitliği, miras payı gibi konulara ilişkin Kur’ânî beyanları ise durumsal/tarihsel hükümlere örnek olarak dile getirir. Sonuç olarak yazara göre Kur’ân, toplumsal düzene ilişkin konularda reel ve işlevsel bir tutum benimsemiş; erkek-kadın ilişkisi konusundaki toplumsal teamüllere çok fazla müdahale etmemiştir. Bu noktada Kur’ân’ın kadınla erkeği toplumsal statü bakımından eşitlemeye çalıştığı söylenemez. Kur’ân, aradaki eşitsizliğe müdahale etmemiş fakat bu toplumsal vasat içerisinde adaleti ve hakkaniyeti tesis etmeyi hedeflemiştir.

Kitabın “Kur’ân Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet Meselelerine Çözüm Önerileri” başlığını taşıyan son bölümünde yazar, genel itibarıyla çözümlerden bahsetmekten ziyade, başlangıçta özetlediğimiz üzere, Kur’ân’ın, değersel-durumsal ayrımı ekseninde nasıl okunması gerektiğine yönelik görüşlerini dile getirir. Bu açıdan bu bölümün eserin son değil ilk bölümü olarak düzenlenmesi daha isabetli olabilirdi. Bu bölümde yazar, Seyyid Kutub’un örnekliğinde, modern dönemin sorunlarına İslam adına çözüm bulmayı reddeden ve sorunları çözmek yerine toplumu tümünden değiştirmeyi savunan yaklaşımı gerçekçi bulmayarak eleştirir. Öztürk’ün çözüm önerisi genel itibarıyla toplumsal cinsiyete dair ayetlerin tek tek ele alınması yerine tüm ayetlerin muhteva açısından bir değerler hiyerarşisi içerisinde tasnif edilmesidir. Yazar, vahyin ilahî irade ile beşerî ve tarihî vakıa arasında diyalektik bir süreç olarak algılanması gerektiğini, dolayısıyla Kur’ân’ın insana rağmen insan için çözümler getirmediğini, bazı ayetlerin evrensel olmasına karşılık bazı ayetlerin bağlamsal olduğunu ve her ayetin aynı hüküm değerini taşımadığını savunur. Bunun yanında Öztürk’e göre, Kur’ân’ın Arap örfündeki pek çok uygulamayı ibkâ etmesi, bu uygulamaların tarih üstü, evrensel nitelik taşıması sebebiyle değil, o dönem Araplarının toplum yapısına ve maslahatlarına uygun olmasından dolayıdır. Bu bağlamda yazar, ayetlerin yorumu konusunda gözlemlenen metodolojik bir tutarsızlığa da dikkat çeker. Meselâ Kur’ân’da at beslemeyi emreden ayet, nükleer silah üretimini temellendirecek kadar ileri yorumlara tabi tutulurken kadının şahitliği konusunda olgusal dikkate alınmaması ve ayetin o hâliyle uygulanmasında ısrar edilmektedir.

Mustafa Öztürk, Kur’ân’ın anlaşılması konusundaki ufuk açıcı bakış açısı dışında, kadın meselesine özel bir yorum ya da somut bir çözüm önerisi sunmamaktadır. Görünüşe göre kadın konusu, yazarın gündemini özel olarak işgal eden bir mesele değildir. Nitekim Öztürk’e göre İslam’ın, bugün kadın konusunda görüş beyan edenlerin tasavvur ettiği şekilde bir “kadın meselesi” yoktur. Kadın konusu, modern dönem travmalarının etkisi ile “İslam’ın yumuşak karnı” hâline gelmiştir. Kur’ân’ın değer nitelikli ayetleri, ontolojik anlamda kadınla erkek arasında hiyerarşik bir ilişki kurmaz. Olgusal ayetler ise kadın ve aile

meselelerini sıfırdan kurgulamak ve prensip hükümleri vaz etmekten ziyade dönemin Arap örfünü dikkate alan bir yaklaşımla ve sorun ortaya çıkan alanlara yoğunlaşarak hüküm getirmiştir. Dolayısıyla yazarın Kur'ân'ın bilhassa hukuki düzene ilişkin ayetlerinin evrensel değil tarihsel nitelikli olduğu yönündeki genel yaklaşımı, kadının toplumsal konumunu düzenleyen ayetler için de geçerlidir. Bu açıdan çok vurgulu dile getirilmiş olmamakla birlikte, nikâhın resmî tescili ve talâkın mahkeme sürecine bağlanması gibi somut bazı çözüm önerilerinin eserde dile getirildiği, ancak genel itibarıyla spesifik hukuki konuların incelenmediği söylenebilir. Bununla birlikte, eserin tarihselci bakış açısının kadın meselesini nasıl ele aldığını gösteren bir metin olarak literatüre katkısı kayda değerdir.

Kur'ân tefsirinde tarihselci yaklaşım, ana akım tefsir geleneği tarafından hâlen genel bir kabule mazhar olmamıştır. Dolayısıyla, tarihselci yaklaşım hakkında dile getirilen çekinceler ve eleştiriler, Öztürk'ün bu yazıya konu olan eseri için de söz konusu edilebilir. Bilhassa İslam'ın toplumsal işleyiş açısından devrim sayılabilecek bir yenilik getirmediği fikri ve bu bağlamda ma'ruf kavramına biçilen merkezî rol, İslam'ın şekillendirmediği ma'rufun belirlenmesinde neyin esas alınacağı sorusunu akla getirir. Yazar, Kur'ân'ın Arap örfünü pek çok noktada ibka ettiğini ve devrimsel değil tedricî bir değişimi öngördüğünü, bu sebeple de toplumsal ilişkilere önemli ölçüde müdahale etmeyerek bu ilişkilerin düzenlenmesinde ma'rufun esas alınmasını kabul ettiğini savunur ve buradan yola çıkarak bugünün Müslümanının sağduyusuyla kendi ma'rufunu ortaya koyabileceğini söyler. Ancak ma'rufun belli esaslara bağlı olmaksızın sadece insanların ortak/yaygın kabulüne göre belirlenmesi, her zaman istenilen sonucu vermeyebilir. Zira toplumun ortak kabulleri her zaman ideal adalete ve hakkaniyete göre şekillenmeyebilir ve bizzat örfün kendisi dezavantajlı grupları ortaya çıkarabilir. Kadın konusu bağlamında düşünüldüğünde de ma'rufun yüzyıllardır süren kabulleri devam ettirerek kadının tarih boyu ikinci planda kalmasına sebep olan süreci pekiştirebileceği göz ardı edilmemelidir. Nitekim günümüzde kadın hakları savunucularının kadının toplumda geri planda kalmasına sebep olan faktörlere karşı mücadeleleri, büyük oranda bunu destekleyen ataerkil gelenekle mücadeleyi içermektedir. Yazarın savunduğu üzere nüzul dönemi toplumsal vasatını esas alan ve bu sebeple kadının toplumsal konumunu çok fazla değiştirmeyen Kur'ân naslarının yanında, hâlihazırdaki geleneklerin de erkeğin üstünlüğünü perçinlemesi karşısında Müslümanların güncel ma'rufunun kadın haklarını koruyacak tarzda şekillenmesi için –yazarın eleştirdiği modern meydan okuma dışında– bir motivasyon yok gibi görünmektedir. Bu sebeple, ma'rufun belirlenmesinde sadece insanların genel hüsnükabulünün yeterli olmadığını, İslam'ın temel hedeflerinden olan adaletin ve maslahatın gerçekleşmesini sağlayacak ma'rufun ortaya konulabilmesi için daha kuşatıcı esaslara ihtiyaç olduğunu ifade etmek gerekir.

KADEM

Kadın Araştırmaları Dergisi

Yazarlara Notlar

KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi, Aralık-Haziran periyotlarında, yılda iki kez yayınlanan bilimsel kriterleri ve süreçleri işleyen hakemli bir dergidir. Kadın çalışmalarıyla ilgili çeşitli disiplinlerdeki bilgi birikimini bir araya getirmeyi ve kadın araştırmaları alanında bilimsel çalışmaların yapılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi, kadın meselelerine sistematik olarak sunulan tekilci yaklaşımlar yerine, kadın konusunu yeni ve farklı perspektiflerin ışığında inter-disipliner bir yaklaşımla daha geniş bir akademik kitlenin ve entelektüellerin ilgisine açmayı hedeflemiştir. Ayrıca, özellikle ülkemizde kadın çalışmalarında hegemonik söylem ve analizlere, uluslararası akademinin kadın çalışmalarında ortaya koyduğu alternatif yönelim ve kavramsallaştırmaları da dikkate alarak eleştiriler sunmayı önemsemekte ve kadın araştırmaları sahasına yeni kavramlar kazandırmayı amaçlamaktadır.

KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi'nde;

- Kadın çalışmalar alanı ile ilgili nicel, nitel araştırmalara, en son literatürü kapsamlı biçimde değerlendiren derlemelere, meta-analiz çalışmalarına, model önerilerine ve benzeri özgün yazılara yer verilir.
- Çalışmaların yöntembilim açısından yetkinlikleri kadar alana orijinal ve yeni katkı sunmaları da temel yayımlanma kriteridir.
- Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir. Yayımlanan yazılar, düşünsel planda KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi'ni bağlamaz.
- Yayımlanmış yazıların yayım hakları KADEM'e aittir.
- KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi ve yazar/ların ismi kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.
- KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi'nin yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir.

Dergiye gönderilecek yazılar;

- A4 boyutlarındaki kağıda üst, alt, sağ ve sol boşluk 2,5 cm bırakılarak (16 x 24,7 cm'lik alana) 1,5 satır aralıklı, iki yana dayalı, satır sonu tirelemesiz ve 10 punto Times New Roman yazı karakteri kullanılarak yazılmalıdır.
- Gönderilen tablo, şekil, resim, grafik ve benzerlerinin derginin sayfa boyutları dışına taşmaması ve daha kolay kullanılabilirliği amacıyla 10 x 17 cm'lik alanı aşmaması gerekir. Bundan dolayı tablo, şekil, resim, grafik vb. unsurlarda daha küçük punto ve tek aralık kullanılabilir.
- İngilizce uzun özet de dâhil olmak üzere çalışmalar 35 sayfayı aşmamalıdır.
- Çalışmanın, MS Word ile yazılmış bir kopyasının kadinarastirmalari@kadem.org.tr e-posta adreslerine ekli dosya olarak gönderilmesi editöryal sürecin başlaması için yeterlidir.
- Çalışma gönderildikten sonra en geç bir hafta içinde alındığını teyit eden bir elektronik posta mesajı gönderilir.

Gönderilen çalışmaların aşağıda koyu yazılan bölümleri içermesi gerekmektedir;

- *Türkçe Başlık Sayfası* (makale başlığını, yazar/lar/ın tam adlarını ve unvanlarını, çalıştıkları kurumlarını, adres, telefon, faks ve elektronik posta bilgilerini içermelidir)
- *Türkçe Öz* (150-200 kelime arası)

- *Anahtar Kelimeler* (5-8 kelime arası)
- *Ana Metin* (Nitel ve nitel çalışmalar giriş, yöntem, bulgular, tartışma bölümlerini içermelidir)
 - Yöntem kısmında ise eğer yeni bir model kullanılmışsa model alt bölümü ile mutlaka örneklem/çalışma grubu, veri toplama araçları ve işlem alt bölümleri bulunmalıdır. Derleme türü çalışmalar ise problemi ortaya koymalı, ilgili literatürü yetkin bir biçimde analiz etmeli, literatürdeki eksiklikler, boşluklar ve çelişkilerin üzerinde durmalı ve çözüm için atılması gereken adımlardan bahsetmelidir. Diğer çalışmalarda ise konunun türüne göre değişiklik yapılabilir, fakat bunun okuyucuyu sıkacak ya da metinden faydalanmasını güçleştirecek detayda alt bölümler halinde olmamasına özen gösterilmelidir.
- Tablo, şekil, resim, grafik vb. metin içerisinde yer almalıdır.
- *İngilizce Başlık Sayfası* (makale başlığını, yazar/lar'ın tam adlarını ve unvanlarını, çalıştıkları kurumlarını, adres, telefon, faks ve elektronik posta bilgilerini içermelidir)
- *Abstract* (150-200 kelime arası)
- *Key Words* (5-8 kelime arası)
- *İngilizce Ana Metin* (En az 2,000 kelimelik çalışma Türkçe metindeki alt bölümlerini ve kaynakçada yer alan her bir referansı içermelidir. İngilizce ana metin çalışma yayıma kabul edildikten sonra gönderilir)
- *Kaynakça* (Hem metin içinde hem de kaynakçada Amerikan Psikologlar Birliği (APA) tarafından yayımlanan *Publication Manual of American Psychological Association* adlı kitapta belirtilen yazım kuralları uygulanmalıdır).

Yayım Süreci Üzerine Notlar

- Yazar ya da yazarların tamamının ıslak imzasını taşıyan aşağıdaki içeriğe sahip bir mektup yayımcıya posta ile gönderilmelidir: *yazımın tüm yazarlarca okunduğu, onaylandığı, başka bir dergiye gönderilmemiş olduğu, yazımın hazırlanmasının her aşamasında bilimsel etik kodlara uyulduğu, yazı yayımlandığı takdirde tüm yayım haklarının yayımcıya devredildiği.*
- Birden çok yazarlı makalelerde editoryal yazışmanın kiminle yapılacağı belirlenmeli ve açık bir şekilde belirtilmelidir.
- Yayımlanan yazıların içeriğinde ya da alıntılarında olabilecek çarpıtma, yanlış, telif hakkı ihlali, intihal vb. hususlardan yazar/yazarlar sorumludur.
- Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur. İlgili çalışmada, eğer etik onay alınması gereken durumlar söz konusu ise yazarların etik kurullardan ve kurumlardan onay aldığı var sayılmaktadır.
- Hem metin içinde hem de kaynakçada *TDK Yazım Kılavuzu (Yazım Kılavuzu, 2009, Türk Dil Kurumu, Ankara)* veya www.tdk.gov.tr adresindeki online hali) yazım kuralları, akademik atıf ve gelenekler bağlamında ise *Publication Manual of American Psychological Association* [6. Baskı] esas alınır.

DECEMBER 2015 ■ ISSUE 02

KADEM
WOMEN and DEMOCRACY ASSOCIATION

KADEM

Journal of Women's Studies

ISSN: 2149-4878

Interview

Prof. Ayşen Gürçan

Can References to the Practice of Early and Forced Marriage (Child Brides) Be Found Specifically in Islam?

Asst. Prof. Hülya Terzioğlu

Women's Participation in Politics and Strategies to Raise the Present of Women within Politics

Assoc. Prof. Zekiye Demir

The Deterritorialization of Women in the Masculine Language of Philosophy through Historical Examples

Prof. Muharrem Kılıç

Gender-Based Perceptions of Organizational Justice: The Role of Ethical Climate

Prof. Nigar Demircan Çakar

Blue Stockings: A Play About Women's Education Rights in England

Asst. Prof. Nagihan Haliloğlu

Women in Turkey Despite Diversities: Different Sites of Women in Turkey in Post-Feminist Age

Zehra Işık

Women & Gender Issues in Islam From a Historicist Perspective

Res. Asst. Hacer Yetkin

kadem.org.tr